

<http://jates.org>

Journal of Applied Technical and Educational Sciences jATES

ISSN 2560-5429

Education for sustainability in the Tihany Lavender Forest Kindergarten

Kinga Gerván ^a, Katalin Hill ^b^a Kinga Gerván, Noszlopy G. street 18., Balatonfüred H-8230, Hungary, email: gervan.kinga@gmail.com^b Eötvös Loránd University, Faculty of Primary and Pre-school Education, Kiss János altb. street 40. Budapest H-1126, Hungary, email: hill.katalin@tok.elte.hu

Abstract

Nowadays, the importance of programs that offer opportunity to children to connect with nature is becoming more and more appreciated. One of these programs is the so-called 'forest kindergarten' which is now available for more and more teachers and parents. In our study we would like to introduce the three-day program of the 'Tihany Lavender Forest Kindergarten' and its influence on children. First, we analyse the three-day program from the aspects of children activities and skill development. Afterwards, we examine the long-term experience and knowledge gained by children during program. Finally, we compare the attitude and knowledge of children participating and children not participating in the program. As methods, we used a worksheet with the children, interview with a kindergarten teacher who accompanied children to the forest kindergarten, and questionnaire with the parents of children participating in the program. Our results show that the forest kindergarten program can create long-term change and development in children's attitudes, interests and knowledge.

Keywords: forest kindergarten; sustainability education

Fenntarthatóságra nevelés a Tihanyi Levendula Erdei Óvodában

Gerván Kinga ^a, Hill Katalin ^b^a Tündérvári Óvoda, Noszlopy G.u.18., Balatonfüred H-8230, Magyarország, email: gervan.kinga@gmail.com^b Eötvös Loránd Tudományegyetem Tanító- és Óvóképző Kar, Kiss János altb. u. 40. Budapest, Magyarország, email: hillkatalin@tok.elte.hu

Absztrakt

Napjainkban egyre inkább felértékelődik azon programoknak a jelentősége, melyek lehetőséget kínálnak a gyermekek számára a természettel való személyes kapcsolódásra. Ennek egyik, egyre szélesebb körben elérhetővé váló, formája az erdei óvoda. Tanulmányunkban a Tihanyi Levendula Erdei Óvoda három napos programját, és annak gyermekekre gyakorolt hatását szeretnénk bemutatni. Elsőként elemezzük a három napos program tevékenységeit, képességfejlesztési céljait. Ezt követően egy, a gyermekek számára összeállított feladatlap, egy óvodapedagógussal készített interjú, valamint a programon

résztvevő gyermekek szülei számára készített kérdőív segítségével megvizsgáljuk, hogy hosszútávon mennyire maradandóak a gyermekek által szerzett élmények és ismeretek, valamint azt, hogy attitűdben és tudásban tapasztalható-e különbség a programban részt vevő, és abban nem résztvevő gyermekek között. Vizsgálataink egybehangzó eredménye, hogy az erdei óvoda gazdag, komplex tapasztalatszerzési lehetősége maradandó pozitív élményt és emléket ad, és tartós változást hoz létre a gyermekek attitűdjében, tudásában és érdeklődésében.

Kulcsszavak: erdei óvoda; fenntarthatóságra nevelés

1. Bevezető

Az ember és a természet kapcsolata az idők során nagyon megváltozott (Kohák, 1998; Mónus, 2019; Varga, 2004; Vida, 2012). Ez egy sok összetevőből álló, komplex folyamat eredménye, melynek okait jelen tanulmányban nem célunk fejtegetni. Kiemeljük azonban egyik komoly vetületét, miszerint a gyermekek egyre kevesebb időt töltenek a természetben.

Ahhoz, hogy a gyermekekben kialakulhasson a természet tisztelete, szeretete, engednünk kell őket, hogy időt töltsenek benne, tehát kapcsolatot alakítsanak ki a természettel (Bruce, 2012; Knight, 2013). Csak így érhetjük el, hogy felnőtt korukban védjék, kiálljanak érte, a saját egyéni pillanatnyi érdekeiket háttérbe szorítva felelős döntéshozóvá váljanak. A gyermekek számára 3-6 éves korban a sok érzékszervi megtapasztalás nélkülözhetetlen az idegrendszer szép lassú, természetes ütemű, egészséges fejlődéséhez (Hüther és Renz-Polster, 2017; Pécsi, 2018a). Piaget tanuláselmélete szerint ez a szemléletes gondolkodás időszaka, hiszen erősen kötődik a látható, megérintható, tárgyi világhoz (Mérei és V. Binét, 1972; Piaget és Inhelder, 2004). A természetet tekinthetjük gyermekre szabott tanulótérnek, ahol remekül képesek igazgatni magukat, és lehetőségük van valódi térben, valódi felfedezésekkel, valódi játékok során fejlődni. A gyermekléptékű ingerek között alapkompenciáik egészséges ütemben fejlődhetnek, melyeket saját tapasztalati úton fejlesztenek ki magukban. A gyermek a természetben két nagyon fontos alapszükségletét (Hüther és Renz-Polster, 2017) is megélheti, az élmények és tapasztalatok révén kialakuló kötődést és az énhatékonyságot (pl. én találtam, én építettem, stb.). Láthatjuk tehát a természettel való kapcsolódás fontosságát, melynek hiánya negatív következményekkel jár. Ha kevesebbet tartózkodnak a természetben, kevesebb pozitív inger, élmény éri őket, kevesebb átélésben van részük, így a természetben lét igénye, vágya is (Füzné, 2011) – mely eredendően génjeinkbe írva jelen van – csorbát szenved. A gyermekek nagy része már idegenkedik, netalán bizonyos dolgoktól fél, ha szabadban történő elfoglaltságra adódik lehetősége (Pécsi, 2018a,b). A kevesebb személyes, gyermekre szabott inger (Hüther és Renz-Polster, 2017) és tapasztalat következményei később a kognitív

funkciókban is éreztetik hatásukat. Ebben a tendenciózus folyamatban még inkább felértékelődik azon programoknak a jelentősége, melyek a gyermeknek lehetőséget kínálnak a természettel való személyes kapcsolódásra, és a természetről a természetben szerezhetnek tapasztalatokat. Óriási jelentősége van egyrészt a spontán játéknak, ahol a gyermekek maguk szervezik saját tanulásukat (Hüther és Renz-Polster, 2017). Emellett a szervezett, irányított természetben töltött idő is nagyon fontos. Utóbbiak közé tartozik az erdei iskola, illetve a korábbi életévekben az erdei óvoda, melyek programja mára hiánypótló funkciót tölt be.

2. Célok, hipotézisek

- A Tihanyi Levendula Erdei Óvoda három napos erdei óvodai programjának végigjárása, és elemzése.
- Az erdei óvoda szakvezetőjével interjú készítése, melyben a program kialakításáról, az arra való igényről, valamint a látogatók köréről tájékozódunk.
- Hat hónappal az erdei óvodai program lezajlását kövően egy feladatlap, egy szülőknek szánt kérdőív, és egy, az erdei óvodába a gyermekeket kísérő óvodapedagógussal készített interjú segítségével megvizsgáljuk, mennyire tartósak a résztvevő gyermekek élményei, emlékei, tudása és attitűdje, illetve van-e a gyerekeknek az élményeiken keresztül hatásuk társas környezetükre. Az eredményeket a programon nem résztvevő gyermekekével hasonlítjuk össze.

Hipotézisünk szerint, a sok közvetlen inger, személyes tapasztalat és átélés következtében a fent felsoroltak tartósak lesznek, és a programon résztvevő gyermekek természet iránti érdeklődésében, attitűdjében és tudásában egyaránt pozitív elmozdulásra számítunk a programból kimaradó társaikhoz viszonyítva.

3. Elméleti háttér

3.1. Az erdei óvoda sajátosságai

Az erdei óvoda a nevelési intézmény székhelyétől (anyaóvodától) különböző helyszínen, tudatos szakmai tervezéssel megvalósuló tanulás-szervezési forma, mely a szakmai anyagának kidolgozása és megvalósítása során nagymértékben támaszkodik a helyi környezet adottságaira és veszi figyelembe a fenntarthatóságra nevelés elveit (UNESCO, 2017). Élménypedagógiai módszereket alkalmazva bőséges lehetőséget biztosít az önálló tapasztalatszerzésre, ezáltal segíti a gyermeket, hogy nyitottabbá, figyelmesebbé válhasson

környezetére, formálódhasson környezettudatos magatartása. Igazodik a gyermek életkori sajátosságaihoz, és figyelembe veszi a nevelés és tanulás folyamatjellegét. A komplex tapasztalatszerzés lehetőségével pedig a nevelési területek kölcsönhatásának természetes útját nyitja meg (Erdei Óvodai Minősítés, 2013; Bihariné és Kanczler, 2019).

Fontos, hogy pozitív impulzusok ériék őket, így fogják rendszeresen generálni (saját) kíváncsiságukat, valamint ez alapozza meg a természethez való attitűdjüket, a helyes viselkedést, a természet szeretetére nevelést, tehát lehetőségük nyílik a biológiai sokféleség megfigyelésére. Ezek a területek általában erdők, rétek, vizes területek, de a legfontosabb, hogy biztonságos övezet legyen, lehetőleg változatos élővilággal.

A komplex tevékenységek és játékok fejlesztik a gyermek szociális, érzelmi, anyanyelvi és testi képességeit, tehát a nevelési területek integrációját magas színvonalon van lehetőség megvalósítani. A környezeti nevelés során különösen kiemelendő az érzelmi nevelés, hiszen ez az egyik sajátos területe.

A fejlesztési feladatok elősegítik a személyiségük kibontakozását különösen a szenzitív játékok, mely mindig érzékszervekre koncentrálódik pl.: hallás, látás, stb. minél többféle érzékszervvel tud tapasztalatot gyűjteni, annál meghatározóbb lesz az élmény. A közösen átélt élményeknek pedig közösségformáló erejük van, hiszen a gyermekek tudják, hogy együtt élték meg ezeket a kalandokat. Fontos, hogy játékra épülő, játékba integrált tanulás módját alkalmazzuk, valamint hatékonyabb lehet a kevesebb több elve, a gyermekekkel inkább kevesebb anyagot sajátítsunk el, de azt alaposabban, változatos módon, mint többet, felszínesen érintve (Bihariné és Kanczler, 2019).

Az erdei óvoda élményekre alapozza ismeretterjesztő módszerét, melyet egyrészt a gyermekek életkorából fakadó természetes érdeklődés, kíváncsiság alapoz meg, másrészt pedig a szabad vagy irányított játék során átadott ismeret, melyet észrevétlenül sajátítanak el a gyermekek. A gyermek a játék során különböző problémákba ütközhet, melyeket megtanul magától megoldani, kezelni őket. Az Óvodai Nevelés Országos Alapprogramja (2012) szerint a gyermekeknek a játékhoz megfelelő helyre, légkörre, időre és élményre van szüksége.

Látható tehát, hogy az erdei óvodának óriási szerepe és pozitív hatása lehet a gyermekek természethez kapcsolódásának biztosítása terén. Meg kell említenünk az elsősorban szervezési kérdésekkel kapcsolatos nehézségeket is. Kevés a szakember, komolyabb felkészülést igényel, a gyermekek biztonságának biztosításához nyílt terepen komolyabb odafigyelésre van szükség, külsős pedagógus kevésbé ismeri a gyermekek sajátosságait, így

az egyéni bánásmód, a differenciálás is nehezebben valósul meg. Gondot okozhat továbbá az anyagi fedezet biztosítása, illetve az óvoda és az erdei óvoda közötti logisztika.

3.2. Tihany legfontosabb természeti értékei

Magyarország első tájvédelmi körzete kiváló helyszínt ad a terepi programokhoz. A félsziget kicsi (kb. 15 km²), azonban igen változatos, páratlan gazdagságú élő és élettelen természeti, valamint kultúrtörténeti értékekben. A földtörténeti eseményeknek, pl. vulkáni tevékenységnek köszönhetően geológiai értékekben, képződményekben különleges terület (krátertavak, pl. a Belső-tó, hévforrás-kúpok, forrásbarlang, stb.). A földtani változatosságnak köszönhetően a félsziget élőhelyei, életközösségei, így az élővilága is igen változatosak. Megtalálhatóak a vízi, vízparti élőhelyek, mocsaras tóvidék, cseres-tölgyes erdő, csertörmörccs karsztbokorerdő és száraz sziklagyepek egyaránt (Bede, 2015; Futó, 2002). Kis területen tett, rövid sétával is sok élmény, tapasztalat és információ gyűjthető az élő és élettelen természetről, természeti kölcsönhatásokról. Így az tökéletesen alkalmas az óvodás korú gyermek számára¹. A Belső-tó partján tett séta során a vizes élőhelyek élővilágával ismerkedhetnek meg a gyerekek, például a nádas jellegzetességeivel, a vizek, vízpartok gerinctelen és gerinces faunájával, a Balatonhoz kötődő madarakkal és életmódjukkal. A partmenti gyepen haladva, annak jellegzetes növényeivel (pl. káka), állataival (ürge, szürkemarha, stb.), míg a Belső – tó déli részén elterülő erdőben az itt jellegzetes fás társulással találkozhatnak.

4. Kutatás

4.1. A kutatásban résztvevő Tündérkert Óvoda

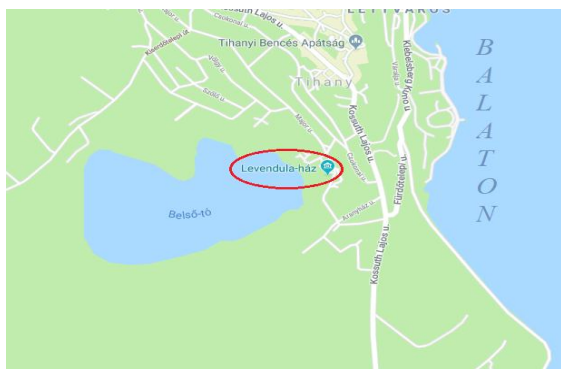
A Balatonfüredi Tündérkert Óvoda fő feladatának tekinti a környezettel való tudatos együttélésre, a környezetbarát életvitelre nevelést. 2013-ban nyerte el a zöld óvoda címet. Nagy udvarral rendelkezik, sok fával, odúval, természetes anyagú játékkal, mely rengeteg lehetőséget nyújt a gyermekeknek a környezeti tapasztalatszerzésre. Az óvoda küldetésének tekinti, hogy példamutatással a fenntarthatóság pedagógiai elvei szerint cselekedjen. Például figyelmet fordítanak a jeles környezetvédelmi napok megünneplésére, a szelektív hulladékgyűjtésre, a természetsarok és óvodakert folyamatos gondozására, a téli madáretetésre, madáritatók létesítésére, madárodúk kihelyezésére, komposztkészítésre, stb.

¹ <http://www.bfnp.hu/hu/erdei-ovoda-tihanyban>

Fontos az intézmény számára a szülőkkel való szoros együttműködés, kapcsolattartás különféle formákon keresztül pl.: nyílt nap, játszódélután, ünnepek, kirándulások. valamint hagyományőrző programokon egyaránt pl.: tőknap. Mindezekon felül a pedagógusok odafigyelnek a módszertani alapelvekre és előtérbe helyezik a játékot, és elsősorban azt használják a környezeti nevelés megvalósítása során. Az intézmény gyermekei és pedagógusai 2014 óta vesznek részt erdei óvodai programokon. A program már akkor is hatalmas sikernek örvendett, így az első részvétel után állandó együttműködést épített ki egymás között a két intézmény, és azóta is remek kapcsolatot ápolnak.

4.2. Tihanyi Levendula Erdei Óvoda

A Tihanyi Levendula Erdei Iskola 2002 óta fogad diákcsoportokat erdei iskola programra. A működtetés a Balaton-felvidéki Nemzeti Park Igazgatóságához (BfNPI) tartozik. Az Igazgatóság több mint 10 éve biztosít szakmai segítséget óvodai csoportoknak is a Tihanyi-félszigeten erdei óvodai programjuk megvalósításához. A Tihanyi Levendula Erdei Óvoda központja a Belső-tó partján fekvő Levendula ház (1. ábra). Itt interaktív kiállítás segíti a tájékozódást és ismerkedést a Tihanyi-félsziget földtörténeti és kultúrtörténeti múltjával, gazdag és kiemelkedő természeti értékeivel.

1. ábra A Tihanyi Levendula Erdei Óvoda központjának, a Levendula Háznak az elhelyezkedése (a), (forrás: google maps, módosította Gerván Kinga) és bejárata (b) (Készítő: Gerván Kinga)

4.2.1. Tihanyi Levendula Erdei Óvoda programja

A három napos erdei óvodai program főbb állomáshelyei a Levendula Ház és udvara, mint táborhely, a Belső-tó partja és a tihanyi Balatonpart^{2,3} A Levendula Ház egész évben érdekes és évszaknak megfelelő aktuális programokkal várja a kíváncsiskodókat. A Levendula Ház

² <https://www.bfnpi.hu/hu/levendula-haz-latogatokozpont-tihany>

³ http://www.kokosz.hu/index.php?option=com_content&task=view&id=688

udvarán nagyméretű szabad terület áll a gyermekek rendelkezésére mely lehetőséget biztosít számukra spontán felfedezések megtételére. Emellett megtalálható a nádból készült labirintus, kilátó, madár-les, facsónak valamint egy kis kör híd, ami a nádasba visz be, ahol a látogatók különböző madarakat ismerhetnek meg táblák segítségével.

A Ház programkínálata között szerepel rendszeres kiállítás, mely Tihany történetének megismerését segíti. A több méter magas vulkán „makettje” például az egykori vulkánokat szimbolizálja (2. ábra). Rendelkezik vetítőteremmel, ahol a gyermekek és felnőttek számára izgalmas oktató jellegű kisfilmekkel készülnek. A barkácsteremben számos kreatív kézműves programra is lehetőség nyílik mind az előre egyeztetett időpontra érkező csoportoknak, mint például az erdei óvoda résztvevőinek, mind az arra járó érdeklődő turisták, látogatók számára.

2. ábra A Levendula Házban található „vulkán” bejárata (Készítő: Gerván Kinga)

Az erdei óvoda másik két állomáshelye, Belső-tó és a Tihanyi Hajókikötő- Balatonpart (3. ábra) szintén számtalan lehetőséget nyújt a gyermekeknek a természetben való tapasztalatszerzésre, megfigyelésekre. A part mentén, a vízben elhelyezkedő köveket kiemelve közvetlen megfigyeléseket végezhetnek a gyerekek, szabad szemmel, illetve nagyító segítségével is megfigyelhették, megérinthették a kő felületén élő algákat, kagylókat. Számos madárfaj megismerésére, összehasonlítására, illetve életmódjuk megfigyelésére is lehetőség nyílt (pl. nagy kócsag, bütykös hattyú, tőkés réce, ezüstsirály). A felkészült, gyakorlott

pedagógusok praktikusan kihasználhatják a hely nyújtotta lehetőségeket, értékeket. A részletes programkínálat az erdei óvoda honlapján (<http://www.bfnp.hu/hu/erdei-ovoda-tihanyban>) található.

3. ábra A Balaton élővilágának megfigyelése a Tihanyi Balatonparton
(Készítő: Gerván Kinga)

4.2.2. A Tihanyi Levendula Erdei Óvoda programjának módszertani elemzése

A háromnapos program módszertani elemzését az 1. táblázatban foglaltuk össze. A programból kiemeltünk tevékenységeket, melyeket az alapján elemeztünk, hogy a konkrét tevékenységnek mi a formája (pl. játék, mese, vers, stb.), mi a környezeti tartalma, milyen képességeket lehet vele fejleszteni, milyen fő nevelési célok valósíthatók meg, milyen módszereket, eszközöket és munkaformát alkalmaztak, valamint ahol szükséges és lehetséges volt, ott hogyan zajlott a differenciálás.

1. táblázat Az erdei óvodai programon alkalmazott tevékenységek, módszerek, célok.

Tevékenység típusa	A tevékenység tartalma, módszerek, eszközök, munkaforma	Nevelési feladatok, képességfejlesztési lehetőségek	Differenciálási lehetőségek életkori és egyéni fejlettség szerint
Verselés, mesélés-irodalom	Tevékenység: Kecseköröm regéjének elmesélése, bemutatása Környezeti tartalom: kagylók, víz Módszerek: gyermek módszerei: megfigyelés, összehasonlítás Óvodapedagógus módszerei: elbeszélés, szemléltetés, bemutatás, összehasonlítás, magyarázat, értékelés ellenőrzés. Eszközök: Congeria (Kecseköröm) kagyló, egyéb kagylók. Munkaforma: csoportos Szervezés: A gyermekek a Kecseköröm bemutatása előtt a vízben különféle kagylókat kereshetnek, melyekkel később összehasonlíthatják a Congeria kagylót.	gondolkodás, figyelem, érdeklődés, koncentráció, felidézés, emlékező képesség megfigyelőképesség fejlesztése, azonosító és megkülönböztető képességek fejlesztése szem-kéz koordináció társas kapcsolatok, türelem fejlesztése anyanyelvi és verbális képességek: beszédkezdő, beszédszervek, szókincsbővítés	A kisebb gyermekeknek, valamint aki igényelte közelebbről is megmutatta a kagylók közötti különbségeket
Rajzolás, festés, mintázás, kézimunka	Tevékenység: Egy- egy levél, állat (pl. katicabogár) közelebbről való megismerése. környezetbe való illeszkedésének megbeszélése Környezeti tartalom: katicabogár felépítése, külsejének összefüggése a környezetével Módszerek: gyermek módszerei: megfigyelés, leírás, Óvodapedagógus módszerei: természetben megtalálható ok-okozati összefüggések felfedeztetése, leírás, szemléltetés, ellenőrzés, értékelés Eszközök: katicabogár, rovarvizsgáló Munkaforma: csoportos Szervezés: Előzetes szervezést nem igényelt	figyelem, megfigyelés, koncentráció. megfigyelőképesség fejlesztése, azonosító és megkülönböztető képességek fejlesztése finommozgások, szem-kéz koordináció vizuális, tapintás, térpercepció kitartás, türelem, feladattudat szociális képességek: segítségigénylés anyanyelvi és verbális képességek	
Ének, zene, énekes játék, gyermektánc	Tevékenység: Tihanyi Visszhang próbálgatása, fizikális működésének megbeszélése Környezeti tartalom: a vízhang működése Módszerek: gyermekek módszerei: megfigyelés, gyakorlás Óvodapedagógus módszerei: beszélgetés, szemléltetés, bemutatás, magyarázat	gondolkodás, emlékezet, figyelem, ritmusérzék, megfigyelőképesség fejlesztése nagymozgások, testséma, szem-láb koordináció, térbeli tájékozódás hallás, térpercepció	

	Eszközök: visszhang megjelenési feltételeinek alkalmas hely, gyermekek hangja, hangos eszköz pl. síp. Munkaforma: csoportos Szervezés: összes gyermek egy helyre szervezése, közös szavak kitalálása melyet kiáltanak, egyéb jelenlévő turistacsoportok beszerzése a gyermekek halk hangja miatt	társas kapcsolatok, szabályokhoz, normákhoz való viszony anyanyelvi és verbális képességek fejlesztése	
Mozgás	Tevékenység: nagymozgásos játékok a Levendula Ház területén található természetes anyagú kerti játékok segítségével Környezeti tartalom: játékok anyagának megismerése pl. nád labirintus, egy- egy különleges játék megismerése pl. madár-les Módszerek: gyermek módszerei: megfigyelés, ismétlés, gyakorlás, Óvodapedagógus módszerei: szemléltetés, értékelés, ellenőrzés, bemutatás, Eszközök: kerti játékok pl. nád labirintus, madár-les, mászóakák, fa csónak Munkaforma: csoportos Szervezés: Balesetveszélyre való felhívás, játékok bemutatása, természet értékeire való felhívás	egyensúly, mozgáskoordináció, szem-kéz koordináció koncentráció, ritmusérzék, labdaérzék, figyelemmegosztás, együttműködés, célzás, térbeli orientáció, auditív differenciálás, együttműködés, figyelem, gyors reakció, ügyesség, kreativitás megfigyelőképesség fejlesztése	Többszöri játékhasználat bemutatása, pl. madár-les.
Külső világ tevékeny megismerése (matematikai tartalommal)	Tevékenység: Fabatkával való vásárlás Környezeti tartalom: fabatkák számlálása, összeadása, kivonása, logikai gondolkodás fejlesztése Módszerek: gyermek módszerei: gyakorlás, ismétlés, összehasonlítás, ellenőrzés, Óvodapedagógus módszerei: Ellenőrzés, értékelés, szemléltetés, magyarázat, bemutatás Eszközök: Fabatka, megvásárolható matricák, kitűzők, hűtőmágnesek, képeslapok, könyvjelzők Munkaforma: csoportos Szervezés: megvásárolandó tárgyak előzetes elkészítése, beszerzése, fabatka elkészítése (parafa dugó felvágása szeletekre)	gondolkodás, figyelem, fantázia, megfigyelés, megfigyelőképesség, csoportosítás, válogatás szem-kéz koordináció, finommozgások vizuális érzékelés kitartás, türelem anyanyelvi és verbális képességek	Kisebbségnek, aki igényelte: fabatkák megszámlálása, sugalmazó kérdések használata

A programon, ahogy a táblázat is mutatja, sokféle nevelési terület reprezentációja történt, elősegítve a komplex megközelítést, melynek megvalósítása során számos pedagógiai módszer került elő. A leggyakoribbak az elbeszélés, (megbeszélés) beszélgetés, bemutatás, szemléltetés, gyakorlás, ismétlés, ellenőrzés és értékelés. A tevékenységekben közvetlen, illetve közvetett módon a 17 fenntartható fejlődési cél közül számos (Mika és Tóth, 2016; Lükő, 2017; UNESCO, 2017) megjelenik, pl.: Tiszta víz és alapvető köztisztaság cél (6. cél)

előkerül a túra során a szemetelésről való beszélgetésben, az egészség és jóllét cél (3. cél) pedig a mozgás előnyeiről szóló beszélgetés során. Figyelembe veszik a tevékenységek során a gyermekek egyéni fejlődését, eltéréseit, így igény szerint differenciálás történik. A gyermekek fejlesztése komplex, ugyanakkor indirekt módon, játékba építve történik.

Az alábbiakban kategóriákra bontva (Porkolábné és munkatársai, 2004), a teljesség igénye nélkül a program során alkalmazható képességfejlesztési lehetőségeket soroljuk fel.

Beszédfejlesztés (nyelvi kifejezőképesség): anyanyelvi és verbális képességek, beszédkedv, beszédszervek fejlesztése, szókincs, hallásfejlesztés, beszédritmus fejlesztése, képolvasó képesség fejlesztése.

Gondolkodásfejlesztés: emlékező képesség, memória, koncentráció, figyelem, gyors reakció, helyzetfelismerés fejlesztése, megfigyelőképesség, azonosító és megkülönböztető képesség fejlesztése.

Mozgásfejlesztés: mozgáskoordináció, szem-kéz koordináció, szem-láb koordináció, finommozgások és nagymozgások fejlesztése, testséma fejlesztése, vizuális tapintás, térpercepció, térbeli tájékozódás képességének fejlesztése, egyensúlyozó képesség fejlesztése.

Érzelmi és szociális képesség fejlesztése: figyelem fejlesztése, társas kapcsolatok, türelem fejlesztése, kitartás, feladattudat, együttműködés, kreativitás, fantázia, tolerancia, kapcsolatteremtés (felnőttekkel, társakkal), önállóság fejlesztése.

5. Az erdei óvodai program hatásának vizsgálata

5.1. A kutatás módszerei

A kutatás során a Tihanyi Levendula Erdei Óvoda háromnapos programjának hatásait vizsgáltuk. Vizsgálatainkat a résztvevő gyermekek köré építettük. Összesen 11 gyermek vett részt a programban, így a mintaszám kicsi, azonban igyekeztünk minél komplexebb módon, többféle módszert alkalmazva vizsgálni a program gyermekekre gyakorolt hatását. A 2. táblázat az alkalmazott módszereket, illetve az ahhoz kapcsolódó célt, célcsoportot és mintaszámot tartalmazza. Az interjúk, valamint a kérdőív kérdéseit a Melléklet tartalmazza.

2. táblázat. A Tihanyi Levendula Erdei Óvoda háromnapos programjának vizsgálatához alkalmazott célok és módszerek.

Módszer	cél	célszemély/célcsoport	mintaszám (fő)
feladatlap kitöltése	A programon résztvevő, és a programon részt nem vevő gyermekek attitűdjének és tudásának vizsgálata és összehasonlítása	A Balatonfüredi Tündérkert Óvoda óvodásai, akik részt vettek az erdei óvodai programon és kontrollcsoportként olyan gyermekek, akik a programon nem vettek részt	11 + 11 fő
strukturált interjú	Az erdei óvodai programok megismerése	az erdei óvodai program szakvezetője	1 fő
strukturált interjú	Az erdei óvodai program előnyeinek-hátrányainak vizsgálata az óvodapedagógus szemszögéből	A Balatonfüredi Tündérkert Óvoda pedagógusa, aki a háromnapos programra is elkísérte a gyermekeket	1 fő
kérdőíves felmérés	az erdei óvodai program gyermekekre, családra gyakorolt hatásának szülő általi megítélése	a programon résztvevő gyermekek szülei	11 fő

5.2. Interjú az erdei óvoda szakvezetőjével

Az interjú elsődleges célja volt, hogy Tihanyi Levendula Erdei Iskola és Óvoda működéséről, a programokról, az ide látogatók köréről tájékozódjunk. A tapasztalt szakvezető, Versné György Edit 20 éve dolgozik a Balaton-felvidéki Nemzeti Park Igazgatóságán. Az Igazgatóság egyik alapfeladata a védett területek élő-élettelen természeti értékeinek a bemutatása. Elsődleges a terepi vezetés, de kidolgoztak a látogatók számára természetismereti foglalkozásokat és természeti értékeket bemutató előadásokat is. A szakvezető elmondása szerint évente kb. 150 csoport érkezik hozzájuk, csoportonként maximum 30 fővel. Igény lenne több csoport indítására is, de kapacitásuk nincsen rá. A látogatók 75%-át az általános iskolai korosztály teszi ki, akik az egész országból, de leginkább Pest megyéből, illetve a Dunántúlról érkeznek. Erdei óvodai programra döntő többségben Zöld Óvoda (Könczey és munkatársai, 2016; Haraszthy és munkatársai, 2016) címmel rendelkező intézményekből érkeznek gyerekek (egy-egy témanapra vagy erdei óvoda programra) és óvodapedagógusok (felnőtt terepi programra). Három napos erdei óvoda programra csak a környékről – Pécselyről, Balatonfüredről, Nemesvámosról - érkeznek gyerekek, ezekről a településekről rendszeresen, évek óta. A legfontosabb cél a környezettudatos szemlélet minél szélesebb körben történő terjesztése, amely a BfNPI alapító okirata (MÁK, 2018) alapján került meghatározásra.

5.3. *A gyermekek attitűdjének és tudásának vizsgálata feladatlap segítségével*

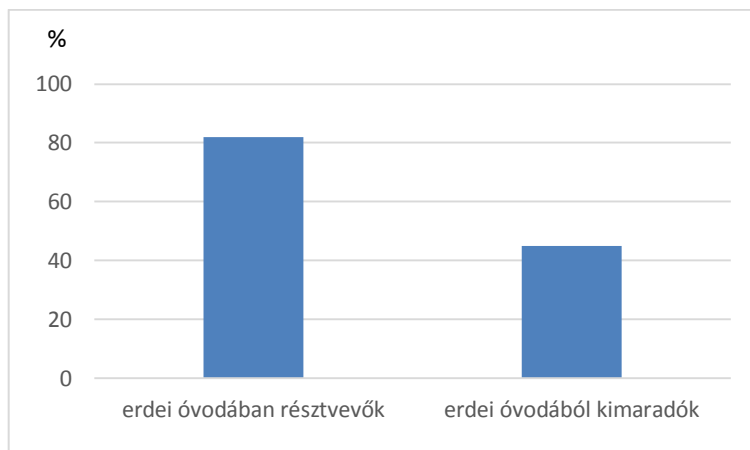
Célunk volt egyrészt, hogy megvizsgáljuk, az erdei óvodai programon résztvevő gyermekek hat hónap elteltével emlékeznek-e a látott, hallott, megismert dolgokra, tehát hogy a megszerzett élmény és tudás mennyire bizonyult tartósnak. Másrészt célunk volt összehasonlítani, hogy a programon résztvevő, illetve a programból kimaradó gyermekek között környezettudatos attitűd és tudás szempontjából tapasztalható-e különbség. A feladatlap kitöltésében azonos számban vettek részt olyan gyerekek, akik részt vettek az erdei óvoda programján, és olyanok, akik nem (11-11 fő). A feladatlap összesen tíz kérdést tartalmazott, túlnyomórészt olyanokat, melyekre a válasz az erdei óvodában is elhangzott, de a gyerekek máshonnan, pl. az óvodai foglalkozásokból, vagy korábbi tapasztalataikból is tudhatták, hallhatták. Referenciaként feltettünk néhány olyan kérdést is, melyről az erdei óvodában nem volt szó, illetve egy kérdést, amelyet nagy valószínűséggel a gyerekek csak az erdei óvodában hallhattak.

A feladatlapot minden gyermekkel egyenként leülve töltöttük ki, egymástól elkülönülve, így nem hallhatták, láthatták egymás válaszait. A gyermekeknek felolvastuk, elmagyaráztuk a feladatokat. Rajzos feladat esetén (Milyen színű a levendula virága? Színezd a megfelelő színűre!) sokféle színű ceruzát tettünk az asztalra, melyből a gyerekek kiválaszthatták a megfelelőt. Párosító feladatnál a gyerekeknek az összetartozó párokat kellett megtalálniuk és összekötniük, (pl. madarat a fészkével), karikázó feladatnál pedig a helyes válasznak vélt rajzot bekarikázni. Voltak kérdések, melyeket szóban válaszoltak meg a gyerekek, ezeket írásban pontosan rögzítettük (Milyen viselkedési szabályokat tartunk be az erdőben? Mire használhatjuk a levendulát? Mit hívunk kecskekörömnek? Hogy hívják a szürkemarha kicsinyét? Melyik állat kicsinye a gida? Nevezd meg a képen látható növényt!).

A feladatlap értékelése

Elsőként a természetben, pl. erdőben viselkedés szabályainak ismeretét mértük fel a gyermekek között. Akkor tekintettük ismertnek a szabályokat, ha legalább négyet fel tudtak sorolni a gyerekek (nem hangoskodunk, nem tépkedjük a növényeket, nem szemetelünk, és figyelünk a vezetőnkre). Az erdei óvodában az erdőbe érve erről részletesen beszélgettek a szakvezetővel a gyerekek. Az óvodában is volt róla szó, mégis különbséget találtunk az erdei óvodában résztvevők javára (4. ábra). Ennek lehetséges magyarázata, hogy a valós helyszín,

az elmélet megbeszélése és gyakorlati alkalmazása (ugyanott és ugyanakkor) megnöveli a szabályok elfogadását és belső késztetéssé alakulását a gyermekekben.

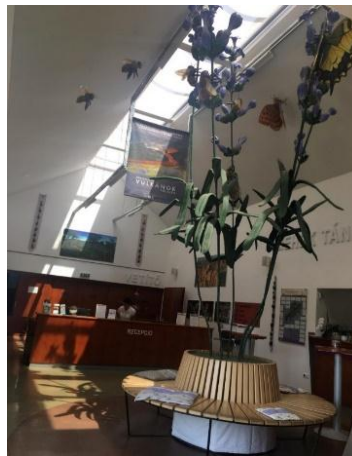
4. ábra Az erdőben való viselkedés szabályait ismerő gyerekek %-os előfordulása az erdei óvodában résztvevők és abból kimaradó körében

A következő kérdések a levendula növényrel kapcsolatosak. A balatonfüredi óvoda kertjében nagy számban találhatóak levendula bokrok, foglalkozás keretében szappant is készítettek a gyerekek (5. ábra), beszélgettek a felhasználásáról, tehát az erdei óvodai programon részt nem vevő gyermekeknek is sok lehetősége van a személyes, közvetlen tapasztalatszerzésre.

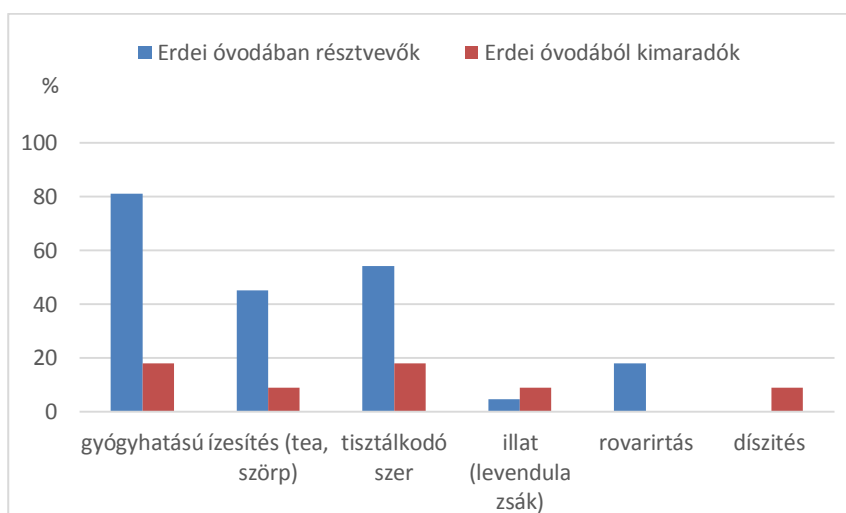
5. ábra A Balatonfüredi Tündérkert Óvodában készült szappangolyók
Szerző: Gerván Kinga

Az erdei óvodai programban szintén központi szerepe volt a levendulának. Készítettek a gyerekek papírlevendulát, másrészt a Levendula Házban jártukban-keltükben óriási levendula szoborba botlanak (6. ábra).

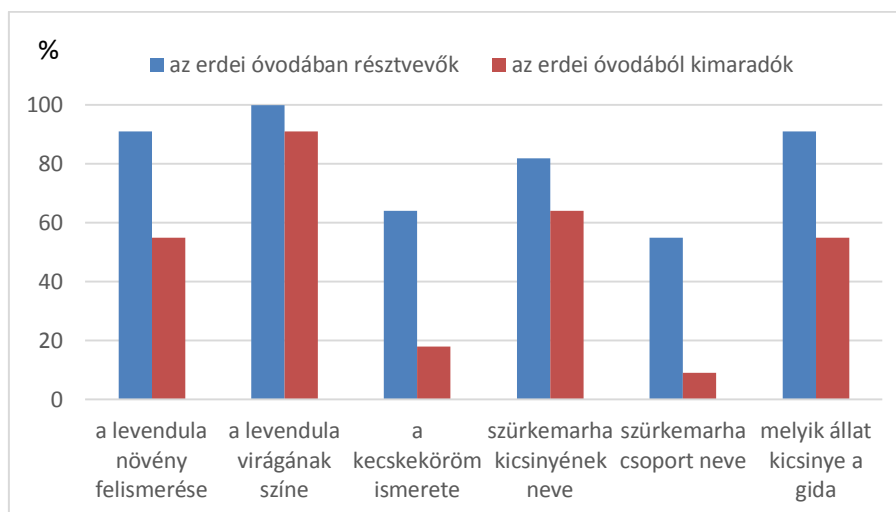
6. ábra Az erdei óvodai programon résztvevő gyermekek által készített papír levendula (a) és a Levendula Házban található óriási levendula szobor (b)
(Készítő: Gerván Kinga)

A fent leírtak alapján arra számítottunk, hogy nem lesz jelentős különbség a két gyerekcsoport között a levendulához kapcsolódó tapasztalatokban, ismeretekben. Az eredmények azonban azt mutatják, hogy a növényt lényegesen több gyermek ismeri fel az erdei óvodában résztvevők közül (8. ábra, 1. oszloppár), és a felhasználási lehetőségeivel (7. ábra) is jobban tisztában vannak.

7. ábra A levendula felhasználási lehetőségei a gyerekek ismeretei alapján

A levendula színét ugyanakkor mindkét gyermekcsoport ismeri, csak kis különbséget tapasztaltunk az erdei óvodában résztvevők javára (8. ábra, 2. oszloppár).

8. ábra Az erdei óvodában részt vett és részt nem vett gyerekek helyes válaszaik arányának összehasonlítása

A kecskekörömről is kérdeztük a gyerekeket. Erről intézményi keretek között csak az erdei óvodát látogatók hallottak, ők a program során látták, kezükbe is vehették a kagylókat, sőt, ajándékba is kaptak, ezért itt nagy különbséget vártunk a két gyermekcsoport között. Az erdei óvodások kétharmada emlékezett a kagylókra, míg az erdei óvodában részt nem vevő gyerekek közel 20%-a ismerte a kecskekörömöt (8. ábra 3. oszloppár).

Az erdei óvodai séta során a gyerekek találkoztak ridegtartásban nevelt szürke marha gulyával, és láttak borjakat is. Kíváncsiak voltunk, vajon emlékeznek-e a gyerekek a gulya, illetve a borjú elnevezésre, illetve többen tudják-e, mint azok, akiknek nem volt erdei óvodai tapasztalatuk. A borjú nevet több mint 80%-uk, a gulya elnevezést 55%-uk tudta megnevezni. Ez az arány az erdei óvodából kimaradó gyermekek között 64, illetve 9% (8. ábra 4-5. oszloppár). Összességében elmondható, hogy az erdei óvodában résztvevő gyermekek többsége hat hónappal a programot követően is emlékszik az ott tanultakra. Az erdei óvodában részt nem vevő társaikhoz képest tájékozottabbnak bizonyultak azokban a kérdésekben is, melyek előfordultak a programban, és azokban is, melyek abban nem szerepeltek (pl. „Melyik állat kicsinye a gida?”). Ennek okainak felderítésére további részletesebb vizsgálatok lennének szükségesek.

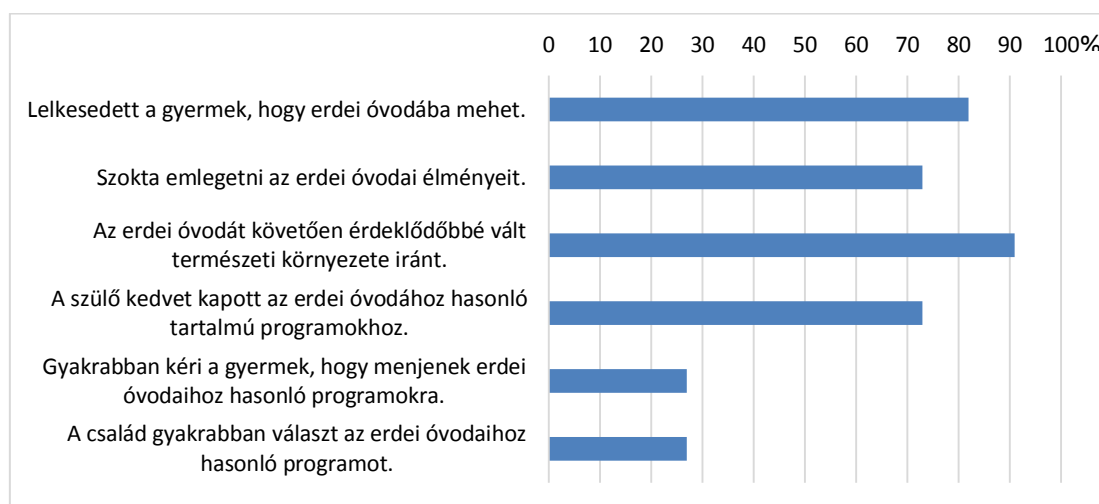
5.4. Kérdőíves felmérés a programon résztvevő gyermekek szüleivel

Az erdei óvodai programon résztvevő gyermekek szüleivel egy kérdőívet töltöttünk ki, szintén hat hónappal az erdei óvodai programot követően. A kérdésekkel az alábbiakat kívántuk felmérni:

- a szülő szubjektív, illetve objektív meglátása szerint mennyire volt élmény, illetve maradandó élmény gyermeke számára az erdei óvodai látogatás
- hatással volt/van-e a gyermeke érdeklődésére
- hatással vannak-e a szülőre, családra a gyermek által szerzett élmények, tapasztalatok

A kérdőív eredményei

A kapott eredményeket értékelve a szülői válaszokra alapozva (9. ábra) megállapítottuk, hogy a gyermekek túlnyomórészt örömmel, lelkesedéssel mentek az erdei óvodába, és várták a következő napot. A gyermekek 73 %-a fél évvel az erdei óvodai programot követően is szokott emlékeket felidézni. Megkértük a szülőket, hogy ötös skálán értékeljék, véleményük szerint mennyire hagyott maradandó nyomot, emléket gyermekeikben az erdei óvodai programon való részvétel. A leggyengébb érték a hármas volt, tehát közepes, átlagos élményként értékelt a szülők 9%-a, míg 36%-uk 4-es, 55%-uk pedig 5-ös értéket választott, ami azt jelenti, hogy túlnyomórészt tartós, maradandó élményként értékelik gyermekük számára a programot.

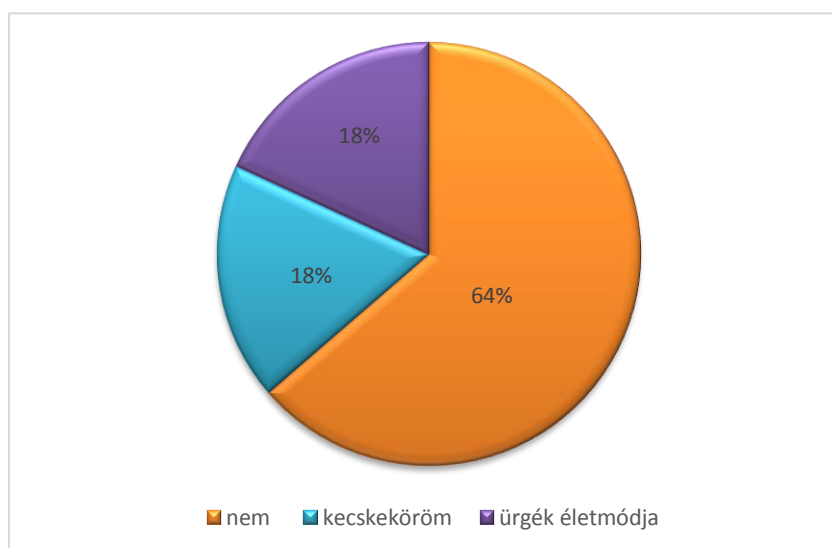

9. ábra A szülő válaszai a gyermek erdei óvodához kötődő viselkedéséről a kérdőívek alapján

A gyermekek legnagyobb élményeként a szülők a barkácsolást, kézműveskedést, a kecskekörmöt, a fabatkával vásárlást, illetve a természetben való sétát, kirándulást, illetve a

visszhangdombot említették. A fabatkákat jutalomként gyűjthették a gyermekek, melyeket valamilyen általuk választott ajándéktárgyra válthattak be (pl. matrica, kecskeköröm). A szülők 28%-a nem nevezett meg konkrét élményt, vagy azért, mert elmondása szerint nem volt ilyen, vagy, mert szerinte minden egyformán nagy élmény volt a gyermekének. Ez a szám összecseng azzal, hogy éppen ennyien válaszolták azt, hogy a gyermekek nem szokták emlegetni az erdei óvodai élményeiket.

Megvizsgáltuk azt is, hogyan értékelik a program hatását a gyermekre, illetve magukra szülőkre, családra. A 9. ábrán látható, hogy a szülők szerint a gyermekek túlnyomó része, 91%-a érdeklődőbbé vált természeti környezeté iránt, ami kihat a családra is, hiszen a gyermekek 27%-a a korábbihoz képest gyakrabban kéri, hogy az erdei óvodában megélt élményekhez hasonló programot válasszanak családdal is (pl. kiránduljanak a természetben). A gyermekek élménybeszámolóinak köszönhetően sok szülő (73%) kedvet is kapott ilyen jellegű programokhoz. Voltak szülők, akik a gyermekek révén új ismeretekre tettek szert, pl. 18%-uk korábban nem ismerte a kecskekörömöt, 18%-uk pedig az ürgék életmódjáról kapott új információkat (10. ábra).

10. ábra Tanultak-e újat a szülők gyermekeik erdei óvodai élménybeszámolójából

Megkértük a szülőket, hogy foglalják össze röviden, milyen előnyét és hátrányát látják az erdei óvodának. Előnyként a rengeteg pozitív élményt, emléket, és hasznos tudás megszerzését említették. Hátrányként mindössze annyit fogalmazott meg néhány szülő, hogy a három egész napos program kicsit megterhelő volt még gyermeke számára.

Összességében megállapíthatjuk, hogy a szülők véleménye alapján a gyermekek döntő többsége sok maradandó pozitív élményt, emléket, tapasztalatot szerzett a három napos erdei

óvodai program során. Ennek hosszabb távú hatása is körvonalazódik a gyermek és családja természet iránti érdeklődésének fokozódásában. Ez a folyamat pozitív irányú fejlődést eredményezhet a gyermek és családja környezettudatos attitűdjének alakulásában. A gyermek így a természet iránti érdeklődése révén több tudással és ismerettel fog rendelkezni, ezáltal felelős döntéseket hozni az életmódjával kapcsolatban, ami a környezetére is hatással van.

5.5. Interjú az óvodapedagógussal

Interjúkat a Balatonfüredi Tündérváros Óvoda óvodapedagógusával és egyben programfelelőssel, Gerván Győzőnével készítettük - aki 30 éve dolgozik az óvodában, és a kezdetektől kiemelt szerepet töltött be életében a környezeti nevelés-, hosszú évek óta kíséri a gyermekeket az erdei óvodába.

3. táblázat Az erdei óvodai programban hatása a résztvevő gyermekekre az óvodapedagógus tapasztalatai alapján.

szempont	óvodapedagógus válasza
természettel kapcsolódás, érdeklődés, tudás	- Kirándulásra, sétákra nyitottabbak azok a gyermekek, akik részt vettek a programon. - Érdeklődőbbé válnak egy-egy természeti jelenség, vagy élőlény, pl. rovar iránt. - Sokkal gyakrabban keresik fel a csoportszoba, vagy az udvar azon részeit, ahol a természeti környezet tárgykörével találkozhatnak. - Az erdei óvodai érzékenyítő játékok hatására a hétköznapiakban is többször lesznek figyelmesek egy-egy állat hangjára. - A különböző tevékenységeken sokszor megmutatkozik, az erdei óvodában részt vevő gyermekek kiemelkedő, ott megszerzett ismeretei (pl.: dalok, versek, közmondások esetleg regék). Ezeket a jártasságokat a madárvilág programok alkalmával is sokszor kamatoztatják a gyermekek, mely mindig növeli sikerélményüket, ezáltal nő a tudásszomjuk, mely később még több kompetenciát, tapasztalatot, ismeretet eredményez.
környezettudatos attitűd	- A környezettudatosságról a legtöbb gyermek, - nem csak az erdei óvodai résztvevők-, elméleti síkon tudja, és a gyakorlatban alkalmazza is, ami ebben az életkorban elsajátítható. Pontosan ismerik a harmonikus együttélés szabályait, pl.: nem szemetelünk. Tudják, mi a teendő a hulladékkal, ha nincs hulladékgyűjtő a közelben, nem tépjük le a növényeket, leveleket, nem hangoskodunk. - Sokkal nyitottabbak az óvodakert gondozása felé, a madáritató tisztítására, feltöltésére, a madárodú tisztítására, madáretető kihelyezésére, termények szedésére, gyümölcsök, zöldségek betakarítására. - Jobban tiszteletben tartják a természeti értékeket, így nem fogdossák a rovarokat, inkább bogárvizsgálót kérnek, melynek használatát már jól ismerik.
az erdei óvodában járt gyermek hatása a társas környezetére	- Figyelmeztetik a felnőtteket és társaikat az itatók tisztítására. - Rendszeresen motiválják barátaikat pusztá jelenlétükkel egy-egy természethez köthető tevékenységben való részvételre, így mondhatni, hogy nagymértékben hatnak egymásra és képesek befolyásolni társaik érdeklődését egy-egy tevékenységnél. - Gyakran mutatnak társaiknak és a felnőtteknek természeti környezet tárgykörébe tartozó dolgokat, pl. felhívják figyelmet egy-egy élőlényre. - A közösen, rendszeresen felidézett erdei óvodai élménybeszámolókkal és példákkal a még nem részt vevő gyermekeket is ösztökélik, lelkesítik, motiválják az erdei óvodában való részvételre.

Az interjú célja az volt, hogy megtudjuk, sok éves tapasztalata alapján milyen véleménye alakult ki az erdei óvodai látogatás hasznosságáról, előnyeiről-hátrányairól. Ezen felül arra voltunk kíváncsiak, hogyan hat a gyermekek fejlődésére, érdeklődésére a program, tapasztalható-e különbség ezen a téren az erdei óvodában részt vett és részt nem vett gyermekek között. A 3. táblázatban összefoglaltuk, hogy milyen változást tapasztal az óvodapedagógus az erdei óvodában járt gyerekek tudásában, természethez való viszonyában, környezettudatos attitűdjében, illetve azt, hogy ezek a változások milyen hatást gyakorolnak a gyerekek társas környezetére. A táblázat alapján látható, hogy az óvodapedagógus számos fontos pozitív hatást tapasztal az erdei óvodai programban résztvevő gyermekeken. Egyértelműen érdeklődőbbnek, nyitottabbnak találja a gyermekeket a természeti értékek iránt. Talán ebből következően szenzitívebbnek tapasztalja a gyermekeket az élő és élettelen természeti környezetük óvására. Nagyon fontos következmény, hogy ez a hatás nem ragad meg az erdei óvodában ténylegesen részt vett gyermekeknél, hanem társaikat, illetve a felnőtteket is motiválja, és pozitív példát mutatnak.

Az erdei óvoda legnagyobb előnyeként és legfontosabb hatásaként a jó élményeket emeli ki az óvodapedagógus. A sok inger, tevékenységeken alapuló személyes tapasztalat, a direkt és indirekt módon történő környezettudatosságra nevelés és a komplex képességfejlesztés mind-mind hosszútávon járul hozzá a gyermekek fejlődéséhez.

Az erdei óvoda hátrányaiként elsősorban anyagi, illetve szervezési nehézségeket fogalmaz meg. Az óvoda a költségek 50-75%-át átvállalja a családoktól, de még így is megterhelő számukra a programot kifizetni. Külön buszra nem telik, ezért az utazás Tihany és Balatonfüred között menetrendszerinti járatokon történik. Ennek az utazási formának kétségtelen előnye, hogy a gyermekeket a tömegközlekedés használatával a környezettudatosabb, környezetkímélőbb életmódra neveli, emellett elősegíti az általános szocializációt az embertársakkal együttes utazás során, és anyagi szempontból is takarékosabb. Hátránya, hogy a buszok általában túlzsúfoltak, így nyári melegben a levegőtlenesség miatt könnyebben rosszullét fogja el az arra érzékeny gyermekeket, illetve, ha a csoport nem fér fel a buszra, akkor az egész program eltolódik. A harmadik nehézség a gyermekek kifáradása, a három egész napos program megterhelő számukra. (Ezért a programot követő napon otthon szoktak pihenni a gyerekek). De ahogy az interjú zárszavaként az óvodapedagógus megfogalmazza: „A nehézségek elhanyagolhatók a megszerzett élmények, tapasztalatok mellett”.

6. A kutatás konklúziója

Kutatásunk fő célja a Tihanyi Levendula Erdei Óvoda három napos erdei óvodai program végig járását követően a program hosszútávú hatásának vizsgálata volt, melyhez többféle módszert alkalmazunk. A gyermekek által kitöltött feladatlap, őket az erdei óvodába elkísérő óvodapedagógussal készített interjú, és a szülők által kitöltött kérdőív eredményei egymással összhangban igazolják hipotézisünket, tehát azt mutatják, hogy az erdei óvodai program hatása tartósan, hat hónappal a programot követően is megmarad a gyermekekben. A közvetlen, személyes tapasztalatszerzés gazdag inger- és élményforrásként hat rájuk. Ennek pozitív hatását láthatjuk a természeti környezetre nyitottabbá és érzékenyebbé váló viselkedésükben, környezettudatos attitűdjük formálódásában, tudásukban egyaránt. További pozitív hatása a programnak, hogy a gyermekek társaikat, családjaikat is motiválják, és képesek előnyösen befolyásolni természeti környezetük iránti érdeklődésüket, attitűdjüket.

Köszönetnyilvánítás

Köszönetünket fejezzük ki az ELTE Természettudományi Karának, hogy biztosította a kutatás feltételeit.

Külön köszönet illeti Versné György Editet, a Tihanyi Levendula Erdei Óvoda szakvezetőjét a három napos erdei óvodai program vezetéséért, és az interjú során nyújtott készséges segítségért.

Ezúton mondunk köszönetet Gerván Győzőnének, a Balatonfüredi Tündérvilla Óvoda óvodapedagógusának és programfelelősének minden szakmai tanácsáért és ötletéért, valamint az interjú során nyújtott készséges, tartalmas válaszáért.

A. Interjú Tihanyi Levendula Erdei Iskola és Óvoda szakvezetőjével

1. Mióta dolgozik a Tihanyi Levendula Erdei Óvodában?
2. Milyen tartalmakat mutatnak be az Önöknél elérhető programok?
3. Mely célcsoportok számára állították össze a programokat? Melyik korosztályt szeretnék leginkább megszólítani? Észrevehető-e a zöld óvodák gyakoribb látogatása a „nem zöld” óvodákéhoz képest?

4. Milyen távolságokról érkeznek csoportok? Az egész ország területéről vagy inkább a környékről?
5. A programokat csak gyermekek számára állították össze, vagy felnőtteknek is szólnak?
6. Hány gyermek, illetve gyermekcsoport látogat ide egy évben? Mennyire népszerűek ezek a programok?
7. A látogató csoportok óvodáival tartanak esetleg rendszeres kapcsolatot? Rendszeresen látogatnak vissza az óvodák?
8. Milyen adottságai vannak ennek a területnek, ami miatt alkalmas az erdei óvoda programjaira? Mik a céljaik? Hogyan határozzák meg őket? A hely adottságai alapján határozzák meg a célokat, vagy a célok alapján formálták a helyet?
9. Van-e étkezési lehetőség?
10. Terveznek-e esetleg a programjukban változtatást, bővítést?
11. Van lehetősége egy kezdő óvodapedagógusnak ebben az Intézményben elhelyezkedni, esetleg önkénteskedni?
12. Mit szeret a legjobban/ legkevésbé ebben a szakmában? Mi az, ami a leginkább megfogja ebben a szakmában? Van-e esetleg olyan, ami nem annyira?

B. Interjú a Balatonfüredi Tündéerkert Óvoda Pedagógusával

1. Azok a gyerekek, akik az erdei óvodában voltak, vágnak-e jobban a természetbe, mint a részt nem vevő társaik?
2. A szabad játék során észrevehető - e, hogy a gyermekek nyitottabbak a természetre, jobban érdekli őket a természetben zajló történések, változások? Ha igen: Miben nyilvánul ez meg?
3. Hatnak-e az erdei óvodában részt nem vett társaikra, pl. hívják-e őket bármilyen természethez köthető tevékenységre?
4. Mennyire vesznek elő gyakrabban természethez fűződő társasjátékokat (pl. évszakok különbséget bemutató társasjátékok, stb.)?
5. Mennyire utánozzák pl. különböző állatok hangjait, mennyire rajzolnak - saját maguktól - állatokról, növényekről?
6. Az udvaron töltött játékidő alatt a gyerekek érdeklődése mennyire fordult a természet felé?

7. Jobban feltűnik-e nekik egy-egy érdekes, ritka növény?
8. Gyakrabban gyűjtenek-e pl. csigákat, katicákat?
9. A megszerzett ismeretekre mennyire emlékeznek?
10. Az élmények mennyire hagytak bennük nyomot? Milyen gyakran hozzák elő témaként, emlegetik az ott töltött három napot, milyen érzésekkel beszélnek róla?
11. A környezettudatosság mennyire épült be a viselkedésükbe? Pl. jobban figyelnek a szelektív hulladékgyűjtésre?
12. Ön, mint óvodapedagógus, a foglalkozások során szokott-e hivatkozni az erdei óvoda eseményeire, tapasztalataira?
13. Kérem, foglalja össze, hogy összességében milyen előnyeit tapasztalja az erdei óvodának!
14. Kérem, sorolja fel, hogy összességében milyen hátulütőit, nehézségeit tapasztalja az erdei óvodai programnak?

C. Kérdőív az erdei óvoda programban résztvevő gyermekek szülei részére

1. Gyermeke erdei óvoda programsorozaton való részvétele után érdeklődőbb lett-e természeti környezete iránt? Vágyik-e vissza jobban a természetbe, esetleg kirándulásokra nyitottabb-e?
 - Igen
 - Nem
2. Szívesen indult reggelenként az erdei óvodába?
 - Igen
 - Nem
 - Változó
 - Nem volt visszajelzés
3. Lelkesebben indult az erdei óvodába, mint egy átlagos óvodai napra?
 - igen
 - nem
4. Az erdei óvodában töltött napok elteltével lelkesedése:
 - Növekedett
 - Csökkent
 - nem változott

5. Szubjektív megítélése szerint mennyire hagytak nyomot az élmények a gyermekekben? Értékelje 5-ös skálán: Ha a skálán 1= egyáltalán nem, 5=nagyon emlékezetes

1 2 3 4 5

6. Szokta emlegetni, szóba hozni a gyermek, az erdei óvodában töltött három napot?

- Igen
- Nem

7. Említette a gyermek, hogy mi volt a legnagyobb élménye az erdei óvodában? Ha igen, kérem, röviden fogalmazza meg!

8. Milyen érzelmekkel beszél a gyermek erdei óvodai emlékeiről?

öröm izgatottság unalom érdeklődés kíváncsiság fáradtság
vágyakozás semleges egyéb:.....

9. Ön, mint szülő, hallott-e valami újat, amiről korábban nem tudott a gyermektől az erdei óvodában szerzett ismeretei révén? Ha igen, kérem, írjon rá példát!

- Igen: _____
- Nem
- Nem emlékszem

10. Említett-e olyan programot, tevékenységet a gyermek az erdei óvodából, amelyen Önnek is kedve támadt részt venni?

- Igen: _____
- nem

11. Kéri-e a gyermek, hogy menjenek családotul az erdei óvodában megéltekhez hasonló programra?

- Nem
- Igen, de korábban is ugyanúgy kérte
- Igen, az erdei óvodát követően gyakrabban előfordul
- Igen, de csak az erdei óvoda élményeit követően kezdte kérni

12. Szoktak-e családotul természetben zajló programokra menni? Változott-e ez, az erdei óvoda óta?

- Szoktunk, az erdei óvodát követően gyakrabban megyünk
- Szoktunk, de nem változott erdei óvodát követően

- Nem szoktunk

13. A környezettudatosság mennyire épült be a viselkedésükbe? pl.: jobban figyelnek-e a szelektív hulladékgyűjtésre?
14. Az elektronikus eszközök nyújtotta ingerek mellett mennyire jelent alternatívát gyermeke számára a természetben töltött idő? Kérem, röviden fogalmazza meg!
15. Összességében milyen előnyeit, illetve hátrányait, nehézségeit látja az erdei óvodai programnak?
16. Ha bármilyen egyéb észrevétele, megjegyzése van az erdei óvodával vagy a környezettudatossággal kapcsolatban, kérem, írja le!

Irodalomjegyzék

Bede, B. (2015). Nemzeti parkok Magyarországon, Corvina kiadó, Budapest. 54-55.

Bihariné, K. I. és Kanczler, Gyné (2019). Az óvodai környezeti nevelés módszertana, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. letölthető:

http://www.eltereader.hu/media/2019/03/TOK_Ovodai_2019_02_22_WEB.pdf

Bruce, T. (2012). Early Childhood Practice: Froebel today Sage Publication, London

Erdei óvoda minősítés dokumentumai (Erdei Óvoda-Iskola Program Érdekegyeztető Tanács, 2013, Szombathely). letölthető: <http://kokosz.hu/> honlapon az erdei óvoda minősítés dokumentumai földre kattintva

Futó, J. (szerk, 2002). A Balaton-felvidék természeti értékei III. A Tihanyi-félsziget. Balaton-felvidéki Nemzeti Park Igazgatóság, Veszprém, 15.-56 és 67-98.

Fűzné, K. M. (2011). Környezetünkéről természetesen tanítani. Módszertani kézikönyv a tanító szakos hallgatók és gyakorló tanítók számára Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar Tanító- és Óvóképző Intézet, Szeged. letölthető: http://eta.bibl.u-szeged.hu/1701/1/kornyezetunkrol_termeszeten.pdf

Haraszthy, L., Nagy, S., Labanc, Gy., Orbán, Z. (2016). Natúrázzunk! Natura 2000 kézikönyv zöld óvodapedagógusoknak OFI, Budapest. letölthető: http://ofi.hu/sites/default/files/attachments/natura2000_1-82_kmr_ovoda.pdf

Hüther G., és Renz-Polster H. (2017). Vissza a gyökerekhez. Így fejlődnek „ezek a mai gyerekek”. Ursus Libris, Budapest

Knight, S. (2013). *Forest Schools and Outdoor Learning in the Early Years*. Sage Publication, London

Kohák E. (1998). *Az ökológiai tapasztalat változatai*. Budapest, Liget, 1998/8

Könczey, R., Kovács E., Kovács, Lné, Varga, A. (2016). *Zöld óvoda leszünk! – módszertani segédanyag és útmutató Zöld Óvoda címpályázatra készülő óvodapedagógusoknak*. OFI, Budapest. letölthető: http://ofi.hu/sites/default/files/attachments/zoldovodahyperlink_0.pdf

Lányi, A. (szerk, 2000). *Természet és Szabadság. Humánökológiai Olvasókönyv*, Osiris Kiadó, Budapest

Lükő, I. (2017). Oktatás és fenntarthatóság az ENSZ Fenntartható Fejlődési Célok (SDG 2016-2030) rendszere alapján. Holisztikus, rendszerszemléletű és multidiszciplináris megközelítések, EDU 7. évfolyam 3. szám. letölthető: http://epa.oszk.hu/02900/02984/00016/pdf/EPA02984_edu_2017_3_007-031.pdf

MÁK (2018). A Balaton-felvidéki Nemzeti Park Igazgatóságának alapító okirata.

letölthető: https://www.bfnp.hu/uploads/static_page/documents/DocumentText_1943/Alapito_okirat%2020181204_tol%20_hatalyos.pdf

Mérei F; és V. Binét Á. (1972). *Gyermeklelektan*, Gondolat kiadó, Budapest. 90- 93.

Mónus, F. (2019). Merre tovább civilizáció? – A fenntarthatóságra nevelés hangsúlyai a XXI. sz. köz- és felsőoktatásában in: *A köz- és felsőoktatás előtt álló kihívások a 21. században Kelet-Közép-Európában az oktatási reformok tükrében*, konferenciakötet, Beregszász

Mika J., és Tóth B. (2016). Az ENSZ Fenntartható Fejlődési Célok (2016-2030) környezeti vonatkozásai. In: Mrázik Júlia (szerk). *A tanulás új útjai*. Héra Évkönyv, 549-569.

letölthető:

http://hera.org.hu/wpcontent/uploads/2014/02/HERA_evkonyv_kiegeszites20170615.pdf

Óvodai Nevelés Országos Alapprogramja (2012): az Óvodai nevelés országos

alapprogramjáról szóló 363/2012. Kormányrendelet. letölthető:

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1200363.KOR>

Pécsi, R. (2018a). Kapcsolatokban élünk vagy „online vagyunk”? *Új Ember*, LXXIV. évf. 28-29. sz.

Pécsi, R. (2018b) Fejleszt, vagy rombol? A képernyő és az internet hatásai - A függőség kialakulása és megoldásaink. Előadás, Zsámbok 2018. november 19.

Piaget, J; Inhelder, B. (2004). Gyermeklélektan. Osiris Kiadó, Budapest.

Porkolábné, B. K.; Balázs, Sz. J.; Szaitz, G. A. (szerk, 2004). Komplex prevenciós óvodai program: Kudarccal az iskolában. Trefort, Budapest.

Takács-Sánta, A. (2008). Bioszféra-átalakulásunk nagy ugrásai. L'Harmattan Kiadó, Budapest.

Tihanyi Levendula Erdei Óvoda honlapja: <http://www.bfnp.hu/hu/erdei-ovoda-tihanyban>

UNESCO (2017). Education for Sustainable Development Goals: learning objectives UNESCO, Paris.

Varga, A. (2004). A környezeti nevelés pedagógiai, pszichológiai alapjai. Ph. D disszertáció ELTE BTK, Neveléstudományi Doktori Iskola, Budapest. letölthető: vargaattila.ofi.hu/download.php?docID=2352

Vida, G. (2012). Honnan hová, Homo? Az antropocén korszak gondjai. Semmelweis Kiadó, Budapest. 24-28.

Rövid szakmai életrajz

Gerván Kinga 2019-ben végzett az ELTE Tanító – és Óvóképző Kar óvodapedagógusként, fenntarthatóságra nevelés specializáción. Neveléstudományi Mesterszakon (MA) folytatja tanulmányait, fő érdeklődése a kora gyermekkori nevelés kérdései, módszertani sajátosságai és pedagógiai és pszichológiai háttere.

Hill Katalin PhD 2011-től az ELTE Tanító – és Óvóképző Kar Természettudományi Tanszékének adjunktusa. Fő oktatási területe természettudományos alapkurzusok, illetve a fenntarthatóságra nevelés. A Fenntarthatóságra nevelés kisgyermekkorban c. kutatóműhely vezetője, kutatási területe a pedagógusképzésben résztvevő hallgatók fenntartható életvitelének, illetve változási lehetőségének kutatása. A Magyar Nevelés és Oktatókutatók Egyesülete Környezetpedagógiai Szakosztályának alelnöke.